

Пресиян Конакчиев / Presyian Konakchiev

**ХЪРВАТСКИЯТ САБОР И УЧРЕДЯВАНЕТО
НА КРАЛСТВО НА СЪРБИ, ХЪРВАТИ И СЛОВЕНЦИ –
1 ДЕКЕМВРИ 1918 г.**

*The Croatian Parliament and the Establishment
of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes –
1st of December 1918*

Summary: After the session of the Croatian Parliament on the 28th October 1918, conditions appeared for the establishment of cooperation politics with Kingdom of Serbia. This politics was realized by the National Council, whom the Croatian Parliament has given legitimate rights. In the course of time, the politics of cooperation developed into a union leading to the establishment of Kingdom of Croats, Serbs and Slovenians on the 1st of December 1918 in Belgrad.

Key words: Croatian Parliament, National Council, legitimate rights.

Утрото на 29 октомври 1918 г. предвещава съдбоносните решения на *Хърватския сабор*. Вторник е работен ден, в Загреб никой не мисли за трудовата си ангажираност. По улиците се усеща параден дух, особено изразен в „Горния град“. Студенти, работници, възрастни хора носят знамена и се отправят към площад „Св. Марко“ – мястото, където се намира сградата на сабора. Оформящата се тълпа пее песни и очаква съдбоносните решения на народните представители¹.

Парламентарното заседание е напрегнато, дори има възможност да се провали гласуването за отделянето на Хърватско от Австро-Унгария. Личният състав на офицерския корпус в Загреб в мнозинството си е с нехърватски произход. Върховният му главнокомандващ е император Карл и в процесите на обособяване на Държавата на словенци, хървати и сърби (ДСХС), си задава въпроса на кого да е верен, на император Карл или на местните дейци².

От друга страна, на територията на Хърватско има много дезертирали хърватски войници, които извършват грабежи на богати земевладелци. Част от тях са сред тълпата на площад „Св. Марко“. Това положение създава условия за анархия, която може да замеси представители на офицерския корпус и напускащите имперската армия войници в кръвопролитни инциденти. За да избегнат евентуални безредици, органите за сигурност в Загреб мобилизират всичките си налични сили³.

Заслуга за успокояването на въоръжените части имат Гьргур Анджелинович, Св. Прибичевич и банът А. Михайлович. Комисарят по обществения ред в Загреб Анджелинович държи първата реч от балкона на заседателната сграда. В нея той призовава обществеността в Загреб към търпение и спокойствие. Предстоящото парламентарно заседание е названо „историческо“. Анджелинович уверява тълпата на площад „Св. Марко“, че предстоящите решения ще гарантират свободното развитие на хърватския народ, без да има насилия и реваншизъм към австро-унгарската власт⁴.

Вторият говорител от терасата на сабора е Св. Прибичевич. Подобно на Анджелинович и председателят на Хърватско-сръбската коалиция (ХСК) отправя молба за запазване на общественото спокойствие. В допълнение Прибичевич съобщава, че след края на парламентарното заседание всички граждани трябва да подкрепят действията на Народното вече, за да се постигне искането за независимост на южнославянските народи в Европа⁵.

Последен преди началото на сесията говори банът А. Михайлович. В словото си ръководителят на изпълнителната власт подчертава бъдещата значимост на Народното вече, чиито решения ще определят благоденствието на великите южнославянски народи⁶.

Кратките слова на трите политически фигури успокояват военните сред тълпата и създават условия за нормалното протичане на важната работна сесия. Б. Медакович, председателят на парламента, открива съдебноосното заседание в 10:20 ч. В уводното слово той пояснява, че приближава моментът за счупване на граничните окови в Хърватско. Както Анджелинович, Прибичевич и Михайлович, Медакович също приканва към обществен ред. Саборният председател засипва с похвали американския президент Удроу Уилсън затова, че той е посочил правото на всички народи сами да определят съдбата си. Накрая председателят на сабора съобщава, че това е последната възможност за възстановяване на националното единство, свободата и суверенитета, след което дава думата на парламентарния нотариус⁷.

М. Новосел прочита предложение, депозирано от депутатите Св. Прибичевич, А. Павелич, И. Першич, д-р Е. Лукнич, И. Ковачевич, П. Мадич, д-р Д. Попович, д-р Ж. Петричич, д-р Д. Пелеш, д-р И. Криниц, Ц. Акачич, д-р И. Лоркович и Д. Сурмин и съставено няколко дни по-рано от Народното вече. В него се предлага прекратяване на държавните връзки с Австро-Унгария. За унгарските власти се предвижда отмяна на хърватско-унгарската Нагодба от 1868 г. и последвалите я допълнения. Предложението завършва с предоставяне на извънредни пълномощия на създадено на 5 октомври 1918 г. Народното вече. Бурни одобрителни ръкопляскания се чуват от различните части на парламентарната зала, докато все още се чете текстът на предложението⁸.

Главен момент в заседанието е дискусиата по предложението. Заседанието продължава 5 часа, а най-открояващите се моменти са речите на водещите политически фигури. Св. Прибичевич говори най-дълго и определя случва-

щото се като ключово за благоденствието на славянския народ в Югоизточна Европа. Председателят на коалицията изтъква, че скъсването на връзките с монархията е исторически момент. Докато обяснява трансформирането на сабора, Прибичевич използва думите „легитимност“ и „самостоятелност“ на Хърватския сабор. Когато говори за унгарската власт, Прибичевич е внимателен в изказа си и заявява, че прекратяването на споразумението от 1868 г. е наложително предвид международната ситуация застигаща Будапеща. Моментът, който предизвиква силни ръкопляскания, е обявяването на националните граници. Според Св. Прибичевич държавата трябва да се простира от р. Соча в Словения до Солун на Бяло море. За вътрешния ред депутатът Прибичевич акцентира на националното равноправие, което не е спазвано в миналото. Председателят на коалицията споделя, че трите националности от този ден се включват в една общност. Във външнополитически план лидерът на ХСК съобщава, че след акта на отделяне на новата държава идва ред на борбата ѝ с новите империалистически планове. Тя трябва да пази суверенитета си от Италия. Словото на Прибичевич завършва с призив за сплотеност, която да изгради основата на пацифизма в новата обща държава на словенци, хървати и сърби⁹.

След речта на Прибичевич мястото на парламентарната трибуна е заето от стария му съпартиец А. Михайлович. Банът на Хърватско говори малко за реакцията на ръководената от него институция. Той споделя, че правителството ще приеме акта на отделяне. В заключение банът споделя, че е готов да предаде цялата власт в ръцете на „Народното вече“, а банската власт се явява задължение към нацията¹⁰.

Новият председател на Старчевичевата партия на правото (ССП – милиновци) – А. Павелич, е третият говорител от парламентарната трибуна. Лидерът на милиновци споделя, че настъпва възкресението на хърватския, сръбския и словенския народ. Той вярва, че злото на политическото робство приключва. Подобно на Медакович и Павелич отдава почит на У. Уилсън. Американският президент е сравнен с Господ, като пример за справедливост, свалила оковите на робството. В края на речта си Павелич обявява, че партията му одобрява предложението, което прекратява дългогодишните различия в живота на славянските народи в Югоизточна Европа¹¹.

Дискусията продължава, когато думата е дадена на народните представители от коалицията Й. Шилович, Д. Попович. Първият споделя, че юнионистките организации извън партията му подкрепят реформата, защото тя води до обединение, съюз. Освен това Шилович съобщава, че всеки, отказващ да я приеме, ще бъде изключен от клубовете на юнионистите. В края на словото си депутатът заявява, че върховният политически орган занапред е „Народното вече“ и затова саборът и правителството трябва да се подчинят на предстоящите му наредби и заповеди. За Шилович те са възлови за свободата на отечеството. Вторият засипва с похвали Св. Прибичевич и А. Павелич за смелостта им да станат част от „Народното вече“. Попович с убедителен тон обявява,

че реформата ще успее само чрез прилагането на общи усилия от страна на словенците, хърватите и сърбите¹².

Народните представители на ХСП показват готовност за положителен вот, а председателят на партията цитира една от красивите хърватски народни приказки. В нея се разказва за тримата братя, които не успяват да поделят завещанието на баща си. Според Радич предстоящите решения на сабора за Народното вече трябва да се ръководят от мъдростта на приказката, за да няма неравнопоставеност в общата държава. Лидерът на селската партия добавя, че е притеснен от искането да се прехвърли цялата власт върху плещите на Вечето. Според него съставът на Националния съвет трябва да бъде разширен, а новото правителство да включва представители на всички партии в сабора. По време на изказването си Радич прави предложението саборът да излезе с изявление към дезертиралите войници, с което да бъдат приканени да оставят оръжието и да се върнат по домовете си¹³.

Радич обръща внимание и на просветното развитие, като заявява, че занапред трябва да се работи за просперитета на образованието сред славянските народи. Председателят на Хърватската селска партия (ХСП) посочва за пример братята чехи затова, че прилагат такава политика. Речта на народния депутат приключва с увереността, че Господ няма да остави славянските народи в този важен момент, когато словенци, хървати и сърби решават да скъсат оковите на робството¹⁴.

Най-радикалното крило на опозицията за първи път от началото на войната влиза в единомислие с парламентарното мнозинство. Партията на И. Франк е съгласна да даде положителен вот при гласуването. От името на франковци Вл. Пребег заявява, че настъпва моментът за реформи в партията и държавата. Пребег категорично обявява, че неговата група одобрява подобен завой в политиката на Хърватско, защото с него се прекратяват връзките с големия унгарски враг. „Този момент е важен за постигането на обединението на всички хърватски земи в една независима държава... Да живее свободната, суверенна Държава на словенците, хърватите и сърбите. Нашата държава трябва да бъде процъфтяваща, за да може да се противопоставя на външната заплаха на всеки враг и всяка атака за вътрешен раздор!“¹⁵. По време на речта си Пребег обявява, че партията му е съгласна с предложението да се предаде цялата държавна власт на „Народното вече“, защото само така може да се постигне благо на хърватския народ. Словото на франковския застъпник приключва със споменаването на Господ Бог, Който ще бъде с хърватския народ в този важен момент¹⁶.

Приетите решения слагат край на верноподаническото отношение на Хърватския сабор към австро-унгарския дуализъм, пристъпват към оформяне на Държава на словенци, хървати и сърби (ДСХС), учредяват парламент в лицето на Народното вече и го удостоверяват с правото да е върховен изразител на управлението¹⁷.

С решенията си от 29 октомври 1918 г. Хърватският сабор става съпричастен към основаването на новата държава. С единодушие депутатите приемат автономната област Хърватско да встъпи в общата ДСХС. За върховен изразител на управлението в нея те приемат създаденото през същия месец „Народно вече на словенци, хървати и сърби“. Тъй като в неговите структури участват депутати от сабора, се допуска, че чрез тяхната дейност ще се защитават интересите на част от партиите в сабора – ССП-милиновци, ХСП и ХСК. Първата важна задача пред Народното вече е да осигури международното признаване на ДСХС. На 30 октомври младата държава е призната от Сърбия, на 31 октомври – от Виена, когато император Карл се съгласява флотата в Пула да се командва от Народното вече¹⁸. На същия ден са направени дипломатически контакти с Франция, Великобритания и САЩ. Върховният орган на Народното вече изпраща нота, в която е декларирано: „ДСХС е създадена на територията на южните славяни в пределите на Австро-Унгария, готова е да влезе в обща държава със Сърбия и Черна гора и заявява, че не е в състояние на война със силите на Антантата. Нашият централен комитет упълномощава Югославския комитет в Лондон да представлява интересите на ДСХС“¹⁹.

Контактът с трите държави от Антантата е важен, защото териториалната цялост на ДСХС е застрашена от четвъртата съглашенска сила Италия. С осъществените дипломатически връзки органите на Народното вече се надяват да предизвикат международен конгрес, на който да бъде признато обединението на славянските народи в Югоизточна Европа. Стременията за такъв развой на събитията са попарени от прилагането на Лондонското споразумение от 1915 г. Кралство Италия се придържа към него, поради което в началото на ноември 1918 г. италианските военноморски сили превземат пристанището в Пула. Няколко дни по-късно застрашителният поход на италианската армия продължава с окупацията на Задар, Риека, Шибеник и Книн. Окупираните територии надхвърлят договореното, а италианските власти не обръщат внимание на спонтанните протести на хърватско население в контролираните от тях градове²⁰.

Агресивният акт принуждава Народното вече на 2 ноември 1918 г. да обяви всеобща мобилизация²¹. Направеният призив не дава очаквания резултат. Формира се армия, която е представена от дезертъори от австро-унгарската армия, сръбски членове на организацията „Сокол“, ентузиазирани младежи и студенти, оцелелите моряци от Пула, новосформираната Национална гвардия и доброволчески групи. Записаните са малко и почти без военен опит, това на практика означава, че ДСХС не разполага с военни части. Безсилието на младата държава е причина да задълбочи близостта между нея и Кралство Сърбия².

Участието на депутати в Народното вече от обявилите се за самостоятелен орган сабор в Загреб ги прави съпричастни към първите решения на Народното вече. Тяхното прилагане очертава първият опит за излизане от

международна изолация на ДСХС. От държавите победителки във войната единствено Сърбия показва категорична готовност за преговори. За състава на Народното вече подкрепата от Сърбия се възприема като възможност за противодействие срещу нахлуващата в крайбрежните земи на ДСХС италианска армия. Затова последвалите процеси са свързани с активни двустранни взаимоотношения между Белград и представителите на Народното вече в Загреб.

Първите официални преговори между Народното вече и сръбското правителство са между 6 и 9 ноември. Разговорите се водят в Женева, а на тях присъстват и представители на Южнославянския комитет от Лондон начело с Анте Трумбич. През тези дни се конкретизират планове за конструирането на обща южнославянска държава. Срещата приключва с изготвянето на „Женевската декларация“. Споразумението предвижда създаването на голяма по териториален обхват държавна единица носеща името „Държава на сърби, хървати и словенци“ за запазване на настоящото съкращение ДСХС. Декларацията е съобразена с предстоящото присъединяването на Черна гора към ДСХС. Актът в Женева запазва ролята на Народното вече, а той планира външната политика, мирните преговори, военното дело, военната и търговската флота да се ръководят от общи министерства. Двете страни, подписали акта, ще назначават съответните министри. В общи линии декларацията прилича на австро-унгарското споразумение от 1867 г., с разликата, че не се предвижда общ държавен глава²³.

Надеждите за бързо прилагане на „Женевската декларация“ са замразени още в датата на нейното изготвяне. Сръбският министър-председател Н. Пашич се отказва от споразумението, а на 12 ноември 1918 г. оттегля подписа си. Причината за внезапната промяна е силното политическо влияние на Св. Прибичевич в структурите на „Народното вече“. Сръбските власти решават да използват позициите на Прибичевич в изготвянето на по-изгодни за тях условия за обединението на двете държави²⁴.

Провалът на „Женевските споразумения“ наистина поставя сръбските власти в изгоден положение, защото председателят на коалицията става основна политическа фигура в звената на „Народно вече“. Пленумът на „Вечето“ е съгласен да използва връзките на Прибичевич, за да договори друг съюз със Сърбия. През следващите дни лидерът на ХСК изпраща делегация в Белград, съставена от Лазо Попович, майор Драгутин Перко и Валентин Прибичевич²⁵. Делегатите информират сръбския принц-регент А. Карагеоргиевич за политическата ситуация в ДСХС. Резултатът от срещата доказва, че ДСХС няма да се обедини със Сърбия, а по-скоро ще бъде погълната от нея²⁶. Вмешателството на сръбската политика се разраства, когато в ДСХС е изпратен подполковник Душан Симович. Длъжността, на която е назначен, е Постоянен сръбски представител към „Народното вече“. Същинската му задача е да поддържа връзки със Св. Прибичевич, от когото да получава информация за настроенията в „Народното вече“ и „Покрианското правителство“²⁷.

Голямата крачка за сливането на двете държави е направена на 23 и 24 ноември 1918 г., когато се провеждат заседания на Народното вече. На първата сесия Св. Прибичевич предлага да се започнат официални преговори с Белград за незабавното обединяване на двете държави. Особена настойтелност за сключване на договор със сръбското правителство изразяват представителите от Далмация и Босна и Херцеговина. Далматинските представители вярват, че обединението ще сложи край на италианската окупация по техните земи²⁸. Във второто заседание след тайно гласуване е прието решението да се изпрати делегация в Белград, която да предложи владетелския трон на принц-регента Александър Карагеоргиевич²⁹.

За говорител на делегатския състав е определен председателя на ССП-милиновци А. Павелич. Той трябва да прочете декларация от името на Народното вече към сръбския монарх. Обръщението започва с „Ваше Кралско Величество“ и изтъкване на фактите, допринасящи за създаването на декларацията. Първо е отправен поздрав към победоносното дело на сръбската армия, която е наречена освободителна. Впоследствие са обяснени действията, оприличени като преврат, срещу австро-унгарската власт на Народното вече от 19 октомври 1918 и Хърватския сабор от 29 октомври 1918 г. Важността им идва подчертава от това, че чрез тях е поставено началото на южнославянското народно единство³⁰.

Контактите между Народното вече и Сърбия правят една част от загребските депутати съпричастни към оформящите се процеси за съюз с Белград. Главно действащо лице в тяхното реализиране е депутатът от ХСК Св. Прибичевич. Неговата близост със сръбските власти е важна за състава на Народното вече, защото чрез нея се полагат основите за формирането на по-голяма по териториален обхват южнославянска държава. Освен това по този начин се прекратява голямата заплахата от Италия, чиито действия подсказват желание за поглъщането на ДСХС.

Декларацията прокламира, че пълното единство ще се реализира, когато Негово Величество крал Петър Карагеоргиевич приеме управлението на ДСХС чрез своя регент – принц Александър Карагеоргиевич. Затова делегатският състав на Народното вече очаква от сръбския монарх да гарантира териториалната цялост на южните славяни от бившата Австро-унгарска монархия³¹.

Обръщението на делегатския състав завършва с хвалебствия към общото дело на Народното вече, крал Петър Карагеоргиевич и принц-регента Александър Карагеоргиевич. Техният принос е исторически, защото се обединява сръбско-хърватско-словенският народ и се създава свободна и обединена югославянска държава³².

Възприетият политически курс на депутата Св. Прибичевич за обединение със Сърбия среща подкрепата на националните революционни организации

във Войводина и Черна гора. По-рано през ноември в град Цетине е проведено Велико национално събрание, на което е провъзгласено детронирането на черногорския крал Никола и съединението между Черна гора и Сърбия³³. Актът добавя важен аргумент за предстоящата мирна конференция, чиято задача е да узакони новия териториален ред. Освен това за председателя на ХСК присъединяването на Черна гора и Войводина към КСХС е важно събитие, защото чрез него се защитава убедително реализиращата се идея за голяма югославянска държава.

При такива условия на 1 декември 1918 г. оглавената от Св. Прибичевич делегация е приета от сръбския принц-регент в резиденция Теризияма. На срещата делегатският състав прочита изготвената декларация, като заявява готовност за обединение, без да се засягат въпроси за гласуването на бъдещата конституция. Делегатите говорят за спешната необходимост от намесата на Сърбия в конфликта с Италия³⁴.

Молбата на делегатския състав от Народното вече за обединение на ДСХС с Кралство Сърбия е приета от Александър Карагеоргиевич. С този акт принц-регентът провъзгласява учредяването на Кралство на сърби, хървати и словенци (КСХС). Към територията на общата държава той споменава и земите на Княжество Черна гора и Войводина³⁵.

Реализираното обединение между ДСХС и Сърбия е продукт на политиката на Народното вече. Политиката на върховния орган в ДСХС прилага плана на Св. Прибичевич за бързо обединение със сръбската държава. Обяснението за този процес е мотивирано от напирещата италианска експанзия към Адриатика. Народното вече не разполага с необходимата въоръжена сила за спирането на италианските войски, нито има международно признание и авторитет, за да получи външна помощ. Затова Народното вече, в чиито структури има депутати на Хърватския сабор, ускорява обединението със Сърбия, притежаваща армия, полиция и международен авторитет³⁶.

Аргументите на Св. Прибичевич срещу протестите на част от опозицията в сабора не са засегнати в съвременната хърватска историография. В нея се възприема схващането, че първодекемврийският акт е нелегитимен, защото не е ратифициран от Хърватския сабор³⁷. Това твърдение изхожда от самостоятелния статут на сабора след 29 октомври 1918 г., който продължава да съществува юридически, тъй като не е прието решение за неговото разпускане. Този аргумент се използва от депутатите на ХПП-франковци и ХСП в желанието им да предизвикат свикване на Хърватския сабор, който под формирания се обществен натиск в Загреб да обяви несъгласието си към реализираното обединение със Сърбия.

В спомените си Св. Прибичевич излага позицията си за недоволството на ХПП-франковци и ССП-милиновци. Той счита, че взетите от него решения

за възпиране на техните протестни действия са ръководени от идеята за единство на хърватите, сърбите и словенците. Според Св. Прибичевич свикването на сабора в Загреб е ненужно, защото в едно от приетите решения на 29 октомври 1918 г. е упоменато, че саборът признава правото на Народното вече да бъде върховен изразител на управлението в провъзгласената ДСХС³⁸. По този начин Прибичевич доказва, че всички решения на Народното вече са легитимни, което означава, че провъзгласеното на 1 декември 1918 г. обединение на ДСХС и Сърбия не се нуждае от одобрението на сабора.

Юридическото доказателство и обясненията на Св. Прибичевич оформят друг поглед за отношението на Хърватския сабор в процесите за обединение на ДСХС и Сърбия. Според него ролята на сабора в последвалото учредяване на КСХС е възлова, защото едно от решенията на депутатите от 29 октомври 1918 г. е „да се признае правото на Народното вече да бъде върховен изразител на управлението“³⁹. По този начин народните представители в Загреб делегират правомощия на Народното вече, чрез които впоследствие се стига до формирането на КСХС. Всяко негово оспорване звучи неправдоподобно, защото актът е приет по законен път в заседанието на сабора. С този поглед се придава нов прочит на съвременната хърватска историография за събитията довели до създаването на КСХС, която е една от новопоявилите се държави на Балканите след края на Първата световна война.

Признаването на процесите за обединение на ДСХС и Сърбия приключват с провеждането на Парижката мирна конференция и подписването на мирните договори между Антантата и Австрия на 10 септември 1919 г. (Сенжерменски договор), от една страна, и Унгария на 4 юни 1920 г. (Трианонски договор), от друга⁴⁰. Чрез тях някогашната средноевропейска и балканска сила Австро-Унгария престава да съществува. По този начин се узаконява създаването на КСХС и се прекратява легитимният статут на Хърватския сабор.

В двете години след края на военните действия парламентът в Загреб съществува формално. За това време ръководената от Ст. Радич ХСП прави няколко опита за неговото повторно свикване. Неуспехът на Радич е породен от политиката на новата власт в КСХС, която изключва всяко действие, поражащо заплахата в стремежа да се наложи централизирано управление. Това противопоставяне изиграва важна роля в представянето на официалната позиция на хърватите относно участието им в създаването на КСХС. Приема, се, че хърватския народ одобрява учредяването на КСХС, защото отношението му е изразено чрез делегираните правомощия към Народното вече и представителството му в него. Евентуалното свикване на Хърватския сабор е сериозна опасност за сръбската династия и сръбското правителство, защото чрез него могат да се провалят процесите на южнославянското обединение по модела на Сърбия. В крайна сметка политиката на Народното вече, сръбските власти и международният фактор изиграват решаваща роля за отстраняването на сабора от политическия живот на хърватите през следващите години.

БЕЛЕЖКИ/NOTES

¹ **Krizman, B.** Hrvatska u Prvom svjetskom ratu – Hrvatsko-srpski politički odnosi. Globus, Zagreb, 1989, s. 306.

² Пак там.

³ Пак там, с. 306–307.

⁴ **Šišić, F.** Proglasenje samostalne државе Slovenaca, Hrvata i Srba. Zagreb, 29. oktobra 1918. Dokumenti o postanku kraljevine, srba, hrvata i slovenaca – 1914–1919. Matice Hrvatske, Zagreb, 1920, s. 191.

⁵ Пак там, с. 191–192.

⁶ Пак там, с. 192.

⁷ **Krizman, B.** Hrvatska u Prvom svjetskom ratu ..., s. 306.

⁸ **Šišić, F.** Proglasenje samostalne државе Slovenaca, Hrvata i Srba ..., s. 195–196.

⁹ Пак там, с. 197–201.

¹⁰ **Krizman, B.** Hrvatska u Prvom svjetskom ratu ..., s. 308.

¹¹ **Šišić, F.** Proglasenje samostalne државе Slovenaca, Hrvata i Srba ..., s. 202.

¹² Пак там, с. 204–205.

¹³ **Boban, Br.** Stjepan Radiaè u vrijeme Prvog svjetskog rata. Alinea, Zagreb, 2006, s. 412.

¹⁴ **Šišić, F.** Proglasenje samostalne државе Slovenaca, Hrvata i Srba. Zagreb ..., s. 208–209.

¹⁵ Пак там.

¹⁶ **Šišić, F.** Proglasenje samostalne државе Slovenaca, Hrvata i Srba. Zagreb ..., s. 202–203.

¹⁷ **Šišić, F.** Proglasenje samostalne државе Slovenaca, Hrvata i Srba. Zagreb, 29. oktobra 1918. Dokumenti o postanku kraljevine, srba, hrvata i slovenaca – 1914–1919..., s. 195–196; 201. Stenografski zapisnici sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, petogodišta 1913–1918, sv. VI, 1917–1918, Zagreb, 1918, str. 1468–1469; 1472. „1. Всички предишни държавни и правни отношения и връзки между Хърватското кралство, Славония и Далмация, от една страна, и Кралство Унгария и Империята на Австрия, от друга страна, се освобождават. 2. Отменя се хърватско-унгарската Нагодба от 1868 г. и всички нейни изменения през годините, така че от днес Далмация, Хърватия и Славония нямат общи държавни дела с Кралство Унгария. 3. Далмация, Хърватия, Славония с Риека се провъзгласяват за независима държава по примера на Унгария и Австрия, и на модерен национален принцип, въз основа на националното единство на словенци, хървати и сърби встъпват в обща национална суверенна държава на словенци, хървати и сърби в цялата етнографска територията на народите, независимо от каквито и да е било териториални и национални граници, където словенци, хървати и сърби живеят днес. 4. „Велико народно събрание на всички народи – словенци, хървати и сърби ще реши с предварително определено квалифицирано мнозинство формата на управление, вътрешната организация на нашата държава, основаваща се на равнопоставеност на словенци, хървати и сърби. Хърватският сабор признава правото на Народното вече да бъде върховен изразител на управлението и предоставя сградата си за заседателните ангажименти на Народното вече.“ Превел М. Бируш.

¹⁸ **Bilandžić, D.** Hrvatska moderna povijest. Golden marketing. Zagreb, 1999, s. 56.

¹⁹ **Matijević, Z.** Države Slovenaca, Hrvata i srba. Kronika jedne hotimične kratkotrajnosti (listopad – prosinac 1918.) Hrvatski institut za povijest, 2009, s. 8.

- ²⁰ **Голдшайн, И.** История на Хърватия. Пловдив: Пигмалион, 2003, с. 133.
- ²¹ **Matijević, Z.** Države Slovenaca, Hrvata i ..., s. 8.
- ²² Пак там.
- ²³ **Щайндорф, Л.** Хърватите от Средновековието до наши дни. София: Рива, 2009, с. 172–173.
- ²⁴ **Boban, Br.** Stjepan Radić u vrijeme Prvoga svjetskog rata. Zagreb: Alinea, 2006, s. 430.
- ²⁵ В. Прибичевич е брат на Св. Прибичевич. – б.а.И.К.
- ²⁶ **Енчев, В.** Югославия. Последната балканска империя. София: Ренесанс, 2005, с. 170.
- ²⁷ Пак там, с. 171.
- ²⁸ Пак там, с. 171.
- ²⁹ **Щайндорф, Л.** Хърватите от Средновековието..., с. 173–174.
- ³⁰ **Krizman, B.** Hrvatska u Prvom svjetskom ratu. Plava biblioteka, Zagreb, 1989, s. 358.
- ³¹ Пак там.
- ³² Пак там, с. 359.
- ³³ **Йелавич, Б.** История на Балканите ХХ век. Т. 2. София: ИК „Амат-ах”, 2012, с. 152.
- ³⁴ **Щайндорф, Л.** Хърватите от Средновековието ..., с. 174–175.
- ³⁵ Пак там, с. 175.
- ³⁶ **Манчев, Кр.** История на националния въпрос на Балканите. София: Парадигма, 2008, с. 223.
- ³⁷ **Matković, S.** Prilozi za politički životopis Ive Franka i evoluciju pravaštva. Časopis za suvremenu povijest, Zagreb, 2008, s. 1075; **Perić, I.** Hrvatski državni sabor 1848–2000. Treći svezak 1918–2000 Zagreb: Hrvatski institut za povijest, Hrvatski državni sabor i Dom i svijet, 2000, s. 24.
- ³⁸ **Pribičević, S.** Diktatura kralja Aleksandra. Prosveta, Izdavačko preduzeće Srbije. Beograd, 1952, s. 50.
- ³⁹ Stenografski zapisnici sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, petogodišta 1913–1918, sv. VI, 1917–1918. Zagreb, 1918, s. 1472.
- ⁴⁰ **Perić, I.** Hrvatski državni sabor 1848–2000. Treći svezak 1918–2000 ..., s. 29.

ИЗПОЛВАНА ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

- Голдшайн, И.** История на Хърватия. Пловдив: Пигмалион, 2003. [Goldshtayn, I. Istoriya na Harvatiya. Plovdiv: Pigmalion, 2003.]
- Енчев, В.** Югославия. Последната балканска империя. София: Ренесанс, 2005. [Enchev, V. Yugoslaviya. Poslednata balkanska imperia. Sofia: Renesans, 2005.]
- Йелавич, Б.** История на Балканите ХХ век. Т. 2. София: ИК „Амат-ах”, 2012. [Yelavich, B. Istoria na Balkanite XX vek. T. 2. Sofia: IK „Amat-ah”, 2012.]
- Манчев, Кр.** История на националния въпрос на Балканите. София: Парадигма, 2008. [Manchev, Kr. Istoria na natsionalnia vapros na Balkanite. Sofia: Paradgma, 2008.]
- Щайндорф, Л.** Хърватите от Средновековието до наши дни. Рива, 2009. [Shtayndorf, L. Harvatite ot Srednovekovieto do nashi dni. Riva, 2009.]
- Bilandžić, D.** Hrvatska moderna povijest. Zagreb: Golden marketing, 1999.
- Boban, Br.** Stjepan Radić u vrijeme Prvoga svjetskog rata. Zagreb: Alinea, 2006, s. 412.

Krizman, B. Hrvatska u Prvom svjetskom ratu – Hrvatsko-srpski politički odnosi. Globus. Zagreb, 1989.

Matijević, Z. Države Slovenaca, Hrvata i srba. Kronika jedne hotimične kratkotrajnosti (listopad – prosinac 1918). Hrvatski institut za povijest, 2009.

Matković, S. Prilozi za politički životopis Ive Franka i evoluciju pravaštva. Časopis za suvremenu povijest. Zagreb, 2008.

Perić, I. Hrvatski državni sabor 1848–2000. Treći svezak 1918–2000. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, Hrvatski državni sabor i Dom i svijet, 2000.

Pribičević, S. Diktatura kralja Aleksandra. Prosveta, Izdavačko preduzeće Srbije. Beograd, 1952.

Stenografski zapisnici sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, petogodišta 1913–1918, sv. VI, 1917–1918. Zagreb, 1918.

Šišić, F. Proglasenje samostalne drzave Slovenaca, Hrvata i Srba. Zagreb, 29. oktobra 1918. Dokumenti o postanku kraljevine, srba, hrvata i slovenaca – 1914–1919. Matice Hrvatske. Zagreb, 1920.